

ՏԱՍՆԵՐՈՐԿ ՏԱՐԻ

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կես տարվանը 6 րուբլ:

Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանից անհատական մեջ:

Ոտարարարարացիք պիտու են ազգակի:

Тифлис. Редакция «Мелк»

Խմբագրատունը բաց է առաջօրե 10—2 ժամ

(Բացի կիրակի և տոն օրերից):

Պայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լիցուով:

Պայտարարութիւնների համար վճարում են:

Խորհրդակցի րոտին 2 կոպեկ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Գարնաեղ խնդրում ենք «ՄԵԼԿ» բաժանորդներին, որոնք մինչև այժմ չեն վճարել մեր լրագրի անցեալ կամ ներկայ տարվայ բաժանորդական վճարը, շուտով հասցնել մեզ իրանց պարտքը:

Մի և նոյն ժամանակ յայտնում ենք որ «Մշակի» կարելի է գրվել երեք ամսով, վճարելով 3 րուբլ:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Միշտ մասնութիւն. — ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ խմբագրին, Նամակ խմբագրին, Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, «Journal d'Orient» լրագրի յօդուած: Շվեյցարիա, Գերմանիա, Ֆրանսիա, Նամակ թիւրքիայից, Նամակ թիւրքիայից. — ՀԵՌԱԳԻՆԵՐԻՆ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ. ՆԵՐՔԻՆ:

ՄԵՇՏ ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆ

Հայի ամենաստոր յատկութիւններից մինը մասնողական ոգին է: Հայը իր ամբողջ պատմութեան մէջ ցոյց է տուել այդ յատկութիւնը: Հայը կը խոնարհվի ստրկաբար օտարի առջև, իսկ իր ազգակցին, թէ կուզ գա լինի ազգային ամենանշանաւոր գործիչներից մինը, պատրաստ է միշտ մատնել, նրան կորցնելու համար:

Եւ յետոյ հայը զարմանում է թէ չունի շատ գործիչներ, թէ եղածներն էլ անվստահ անձինք են, անձնուիրութիւն չունեցող մարդիկ են: Բայց ո՞վ կը ցանկանայ գործիչ լինել մի ազգի մէջ, որտեղ ամեն իօպէ նա կարող է ենթարկվել ամենաստոր մատնութեանը: Ինչ որ հայը անում է իր գործիչներին վերաբերութեամբ, նոյնն անում է նա և իրան հակառակ գաղափարներ ունեցող անձերի կամ կուսակցութիւնների վերաբերութեամբ:

Մի ազգութիւն, որ ինքն իր բոլոր ոյժերը ոչնչացնում է անդադար ամենաստոր մատնութիւններ անելով իր եղբայրակիցների դէմ, այդ տեսակ ազգութիւն երբեք առաջ չի կարող մտաւոր և բարոյական ազգային զարգացման ասպարիզում:

Գեռ մանուկ հասակից մենք յիշում ենք որ ամեն փքր ի շատե նշանաւոր գործիչ հայերի մէջ միշտ գրօշմվում էր հայերի մէջ անպիտան, դաւաճան, ազգութաւոր, մատնիչ բաւերով: Մարդը շուտաւար է մնում, չի զիտե ինչպէս որոշէ ճշմարիտը սուտից, միայն մի բան հաստատ է, որ բոլորն էլ միմեանց մատնում էին, միմեանց դէմ դաւադրութիւն անում, միմեանց կորցնել էին աշխատում...

Այսպիսի մի ազգ ոչ թէ միայն արհաւիրահելի և առեւելի է, բայց այդ տեսակ ազգութիւն չէ էլ կարող ազգութիւն աւելանալու և որպէս ազգ գոյութիւն էլ չէ կարող ունենալ:

Մի հայ պատահմամբ անձնական թըշնամութիւն ունի միւս հայի հետ, — անմիջապէս այդ անձնական թշնամութեանը հետևում է մատնութիւնը: Թող յիշեն հայերից առողջմտները, ո՞րք մեր գործիչներից թէ հին և թէ նոր ժամանակներում մատնված չէ եղել նոյն իսկ հայերից:

Նախ հայը աշխատում է մի ուրիշ հոսքի մասին լուր տարածել թէ նա դաւաճան է ազգին, իսկ երբ որ այդ չէ ազգում, այն ժամանակ նա նոյն մարդուն մատնում է...

Այդ տեսակ գեղեցիկ յատկութիւններով մի ազգութիւն գեռ յանդգնում է պարծենալ իր անցեալով, յանդգնում է գովել իր ներկան և յուսով իր ապագայ բարոյական, մտաւոր, տնտեսական և հասարակական զարգացման վրա:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Մօսկվա, 24 սեպտեմբերի

Երեք տարի սրանից առաջ ստորագրութիւն բացանելով, ժողովեցի յօդուած «Արարատեան ընկերութեան» հարկեր բուբլ, որը իր ժամանակին հասցրի «Մշակի» խմբագրութեանը: Շարունակելով ստորագրութիւնը զարնեալ ժողովեցի (46 ր. 50 կ.) քառասուն րուբլ յիսուն կօպէկ: Այս գումարը ուսանող Թ. Միրիմանեանի միջնորդութեամբ յանձնեցի մի թիֆլիսեցի վաճառականի, որը պէտք է հասցնէր «Մշակի» խմբագրութեանը: Երկար ժամանակից յետոյ վերջապէս իմացայ, որ գումարը ձեռն խմբագրութեանը չէ հասցրել վաճառականը. յետ ստանալով այս օրերս վերոյիշեալ գումարը (46 ր. 50 կ.) ուսանող Միրիմանեանի միջնորդութեամբ, ուղարկում եմ յօդուած «Միացեալ ընկերութեան» քառասուն ու վեց րուբլ, փոստի ծախսը հանելով:

Ն. Արէշեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Գերուսի, 20 սեպտեմբերի

Անցեալ տարի «Մշակի» համարներից մէկում ես յայտնել էի, որ մտադիր եմ դատ սկսելու «Պատկի» նախկին աշխատակից պ. Թ. Զ. ի դէմ նրա դէպի ինձ ուղղած մի քանի կինտոյական ուշուցների առիթով: Ես համոզված էի և համոզված եմ այժմ, որ անկիրթ և անսանձ վայրենիների վրա կարող է ազդել միայն օրէնքը իր արդարադատութեամբ: Բայց որովհետեւ ես ծառայական պատճառներով անկարող եմ երեւան գալ — ուր պէտք է սկսվեր դատը — իսկ իմ հակառակորդը, կարծեմ, դաժնում է հիւսիսում, ուր գնացել է դեռ նոր սովորելու քաղաքավարութեան և մարդավարութեան տարրական կանոնները, ես դժբաղդաբար ստիպված եմ թողնել յիշեալ դատը: Իսկ որ ես իրաւունք ունեի այդ դատը սկսելու, դրանում կարելի է համոզվել կարդալով «Պատկի» անցեալ տարվայ № 30-ի գծի տակ գետնոված յօդուածը և 1.040 ՇԽ. ՄՈՋ. Օ ՈՅԵ.

Ս. Դադեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստացանք յօդուած «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի 1 րուբլ Նոր-Նախիջևանից, Թակոբ քահանայ Նախաշանից, 48 րուբլ Մայիկոյից հետեալ անձինքներից. գեներալ իվան Նազարովից, ԱՇ. տեփան Ալիխանեանից, Գեորգ Շապուշիկեանից, Գրիգոր Բերբերեանից, Գասպար Մուրադչեանից և Նիկողայոս Ալիխանեանից: Ստացանք նոյնպէս Թիֆլիսից, Բժիշկ Բարութիւն վարդանեանից 4 րուբլ, Մ. Սարգսեանից 4 րուբլ,

և Բագուից Արմենակ Տէր-Յակոբեանից մի ուսաց ոսկի, որ այս օրվայ կուրսով արժէ 7 րուբլ 63 կօպէկ: Առաջվայ 1.242 ր. 50 կօպէկի հետ կանի 1.307 րուբլ 13 կօպէկ: Բայց, որովհետեւ չաքաթ օր ուղարկեցինք 400 րուբլ վիէնայի ֆրանսիական թերթին, ուրիշն մնում է մեր խմբագրութեան մէջ 907 րուբլ 13 կօպէկ:

Ազնախից, Նիկողոս Տէր-Ստեփանեանից ըստացանք 47 րուբլ յօդուած «Journal d'Orient» լրագրի հետեալ անձինքներից, որոնց թուում կան ոչ թէ միայն հայեր, ուսանող և վրացիներ, բայց մինչև անգամ և մասնատականներ, Նիկողայոս Տէր-Ստեփանեան 3 րուբլ, Յովհաննէս Գողաթեան 8 ր., Նիկողայոս Ղուկիշեանեան 4 ր., Նուբար Մէլիք-Նուբարեան 4 ր., Ղազար Գոնեան 4 ր., Կոստանտին Տէր-Մատթէոսեան 2 ր., Գալիթ Եսրեան 1 ր., Մէլքայ Սիմօնեանց 1 ր., Ալէքսանդր Ամիրխանեան 2 ր., Николай Михайлович Тихоний 1 ր., Իվանէ Գիւրի-Շվիլի 1 ր., Ալի Հուսէյն օզլի 40 կօպ., Խարայէլ Սահակեան 2 ր., Մնացական Տէր-Յովհաննէսեան 2 ր., Մկրտում Սահիբեան 1 ր., Սոսիկո Խաղապտան-Շվիլի 1 ր., Շաքրո Գօմէլա-Շվիլի 1 ր., Ղազար Զալեան 1 ր., Ալէքսի Բարնարի-Շվիլի 1 ր., Մահմուդ Ալի օզլի 60 կ., Սարգիս Տղափաճէ 1 ր., Прокофий Антонович Иванов 1 ր., Յովհաննէս Սափարեան 2 ր., Князь Николай Григорьевич Черкезов 1 ր., Արմէմ Սարգսեան 1 րուբլ, Ընդամենը 47 րուբլ: Ստորագրութիւնը շարունակվում է: Նախկին փողերի հետ կանի 954 րուբլ 13 կօպ.:

Ֆրանսիական խումբը շարունակում է չաքաթը երկու երեք անգամ իր ներկայացումները տալ Արծրունու թատրոնում: Հասարակութիւնը, ինչպէս երևում է մեծ ուրախութեամբ յաճախում է այդ ներկայացումները և հանդիսականները գրեթէ ամբողջ ժամանակ սրտով ծիծաղում են: Հինգշաբթի էլ կայ ներկայացում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«JOURNAL d'ORIENT» ԼՐԱԳՐԻ 80-ԴՈՒԱԾ

Վիէնայի Ֆրանսիական թերթը իր № 40 մէջ տպված առաջնորդող յօդուածում զիմելով Աւստրիայի կայսրին, որ նորերումս դահական ճառ է ասել ունգարական պարլամենտի բացման առիթով, որի մէջ կայսրը յայտնել է թէ քաղաքական կախ մնացած հարցերից շատերը պէտք է վճռվեն Եւրոպայի ընդհանուր համաձայնութեամբ, իր կողմից ասում է հետեւեալը: «Աւստրո-Ունգարիան ունի կատարելու մի պարտաւորութիւն. նա պէտք է աշխատի ճշդութեամբ կատարել տալու Բերլինի դաշնագրի դեռ չը լուծված յօդուածները: Աւանց հոգալու միխտութեան փոփոխութեան մասին, մենք ամենախոնարհ կերպով ենթարկում ենք աւստրիական դահի առջև մեր խնդիրը այն դատի մասին, որ արդէն մի քանի ամիս շարունակ չենք դադարել պաշտպանելու. դա թիւրքաց հայերի դատն է: Եւսանք որ միապետը մեզ կը լսի և կը գործ դնի իր օգոստափառ ազդեցութիւնը Բ. Գրան վրա ներգործելու համար, որպէս զի կատարվի մարտիրոս ազգի փրկութեան գործը, այն ազգի,

որ պահանջում է միմիայն Եւրոպայի յանձն առած պարտաւորութիւնների իրագործելը, որով նա կազատվի այն ճնշումից, որի տակ նա այժմ, աւելի քան երբեք հաւաչում է:»

Ֆրանսիական լրագիրը շարունակում է ասելով, որ Ֆրանց-Յովհէփ կայսրի թաղի մէջ կայ մի տիտղոս, Եւրոպայեմի թագաւորի տիտղոսը, որ նրա վրա, որպէս խաչակիրների յաջորդի, պարտաւորութիւն է դնում հոգալ մի ճնշված քրիստոնեայ ազգութեան մասին:

Աւստրո-Ունգարիան, ասում է «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագիրը, պէտք է աշխատի պահպանել իր ազդեցութիւնը արևելքում, որ նա ձեռք է բերել մեծ զոհաբերութիւններով: Այդ պետութիւնը չէ կարող առանձնանալ և թողնել ուրիշներին հայոց խնդիրը կարգադրելու գործի մասին հոգսը: Այդտեղ ոչ թէ նուաճման կամ արշաւանքի խնդիր կայ, աւելացնում է Ֆրանսիական թերթը, այլ հարցը վերաբերվում է մի ազգի փրկութեան, որ միշտ եղել է հաւատարիմ իր կառավարութեանը, բայց միշտ ճնշված մահմետական բռնութեան տակ:

Եւ «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագիրը վերջացնում է իր յօդուածը հարցնելով. «Մի թէ Աւստրիայի առաքելական կայսրը, կարող է տատանել:»

ՇՎԷՑՏԱՐԻԱ

Ժընեվի մէջ կայացաւ խաղաղութեան և ազատութեան միջազգային միութեան նիստը, որ տասն և չորս տարի գոյութիւն ունի և որ վեցերորդ անգամ նիստ է կայացնում Ժընեվայի մէջ: Այս անգամ ժողովը չորս վճիռներ կայացրեց: Առաջին վճիռը հաւանութիւն է տալիս այն միջոցներին, որոնց գործադրեց միութեան մասնաժողովը Ֆրանսիական և ամերիկական հանրապետութիւնների մէջ բանակցութիւններ սկսելու համար միջազգային միջնորդ դատարանի վերաբերեալ դաշնագրի մասին: Միութիւնը ցանկութիւն է յայտնում, որ միւս պետութիւններն էլ մասնակցեն այդ դաշնագրին: Երկրորդ վճիռով միութիւնը շնորհակալութիւն է յայտնում Գլադստօնի կառավարութեանը, որ նա խաղաղութիւն կայացրեց բօքսների հետ և դրանով ապացուցեց, թէ Անգլիան յարգում է միջազգային իրաւունքի հիմնական սկզբունքը, ճանաչելով իւրաքանչիւր ազգութեան իրաւունքը ինքնավարութիւնը ունենալու համար: Երրորդ վճիռով միութիւնը պախարակում է հրէաների դէմ հալածանք յարուցանողներին և շնորհակալութիւն է յայտնում այն կառավարութիւններին, որոնք պաշտպանեցին հայաժողովներին վերջը միութիւնը պախարակում է Ֆրանսիային Տուլուսի անկախութեանը ձեռնամուխ լինելու համար:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

«Köln. Zeit.» լրագրին հաղորդում են, որ սխալ է վիէնայի լրագիրների հաղոր-

դած լուրը, իբր թէ Գրանիցա կայսրանի մօտ պէտք է կայանայ գերմանական, ուստաց և աւստրիական կայսրների տեսութիւնը: Քաղաքական շրջանների մէջ այդ մասին ոչինչ յայտնի չէ: Վիլհելմ կայսրը Մեկկերբուրգից վերադառնալուց յետոյ մըտադիր չէ ոչ մի տեղ ուղևորվել:

Առաջագէտ կուսակցութեան առաջնորդ Ռիխտեր Բերլինի մէջ իր ընտրողների առաջ մի ձառն արտասանեց, որով այնքան իշխան Բիսմարկի վրա չէր յարձակվում, որքան ընդհանրապէս պահպանողականների վրա: Նրանց գործունէութեան հետեւեալքը, Ռիխտերի կարծիքով, սօցիալիստների դէմ օրէնքի հրատարակելը, պատերազմական բիւզգետի մեծացնելը, հարկերի շտապեցնելը և անձնական ու տնտեսական ազատութեան սահմանափակումն են: Ռիխտեր յայտնում էր, որ Բերլինը անպատճառ առաջագէտներին կընտրէ, որովհետեւ նա նրանց ընտրում էր և այն ժամանակ, երբ իշխան Բիսմարկ ամենամեծ հեղինակութիւն ունէր: Եթէ իշխան Բիսմարկին կաջողվի այնպիսի լայնատազ կազմել, որի մեծամասնութիւնը իր կողմը կը լինի, նա անպատճառ երկու օրինակներ կը ներկայացնի՝ ծխախոտի արտօնութեան և ցորենի մաքսավճարը մեծացնելու մասին:

Պրոֆէսոր Ալօլֆ Վալենը բազմաթիւ ընտրողների առաջ մի ձառն արտասանեց, որի մէջ ի միջի այլոց նկատեց, թէ միայն մանրակրկիթ մարդիկ կարող են ընդգրկմանալ կառավարութեան ընդարձակ գաղափարներին, որի նպատակն է երեւելի դարձնել Գերմանիային: Այնուհետեւ Վալենը ասաց, որ նա կը պաշտպանի կաթոլիկ եկեղեցու հետ պետութեան կուր ընդհատելը և կընդգրկմանայ արտաքոյ կարգի օրէնքներին հրէաների դէմ:

Բերլինից հեռագրում են «Порядок» լրագրին, որ Վիլհելմ կայսրը, Կարլսրուէ քաղաքի մէջ եղած ժամանակ ստացաւ մի անանուն սպանող նամակ: Նամակի գրույց կայանաւորված է: Գատաւտանական քննութիւնը սկսված է: Բերլինում, ինչպէս հեռագրում են նոյն լրագրին, մի մեծ ընտրողական ժողով տեղի է ունեցել այս օրերս, որտեղ առաջարկված է եղել պրոֆէսոր Վիլխոլմ, որպէս լայնատազի անդամ: Նրա կանդիդատութիւնը պաշտպանելու համար միացել են այս անգամ հակառակ բանակների, ազգային-ազատամիտների և պրոգրէսիստների (առաջադիմականների) ներկայացուցիչները: Մի և նոյն ժողովի մէջ խօսել են, Վիլխոլմն պաշտպանելու համար, ազատամիտ լասկէր և պրոգրէսիստ Ռիխտեր: Երկուսն էլ ուշադրութեան արժանի ճառեր արտասանեցին, որոնց մէջ խոստովանեցին իշխան Բիսմարկի քաղաքականութիւնը: Թէ լասկէրի և թէ Ռիխտերի ճառերը մեծ ընդունելութիւն գտան ժողովի կողմից: Այդ երկու քաղաքական անձնավորութիւնները առաջ միմեանց թշնամի կուսակցութիւններին էին պատկանում, բայց այժմ, ընդհանուր վտանգի առաջ, Բիսմարկի ձեռող քաղաքականութեանը ընդգրկմանը և պրոգրէսիստ Վիլխոլմի ընտրութիւնը պաշտպանելու համար, մի կուսակցութեան մէջ միացան: Վաղուց է արդէն որ սպասում էին գերմանական ազատամիտ մեծ կուսակցութեան երկու նշանաւոր ձիւղերի, պրոգրէսիստների և նացիօնալ-լիբերալների միմեանց հետ միանալը, բայց միայն այժմ այդ դաշն համարվում է կատարված իրողութիւն: Անտարակոյս, գերմանական բոլոր ազատամիտ կուսակցութիւնների միանալը

կարող է ոյժ տալ գերմանական առաջագէտ քաղաքական տարրին և այդ տարրը այն ժամանակ կարող է յաղթող հանդիսանալ պահպանողական և յետագէտ կուսակցութիւնների վրա:

Լրագրիւնը հաղորդում են, որ Բերլինում դիտաւորութիւն ունեն հանդիսաւոր կերպով տօնել Վիլխոլմի վաթսուեանայ յօբելեանը և Բերլինի համալսարանի մէջ նրա պրոֆէսորութեան քսան և հինգ ամեայ տարեդարձը: Այդ հանդէսը կը կատարվի նոյեմբերի 7-ին (19-ին) Բերլինի քաղաքացին վարչութեան դահլիճի մէջ:

ՅԻՄՆԱՍԻԱ

Քաղաքական շրջանների մէջ հաւատացնում են, որ հանրապետութեան նախագահը վերջին ժամանակներում շուտ շուտ է խորհրդակցում Ժիւլ-Սիմօնի հետ քաղաքական գործերի գրութեան մասին: Ասում են, որ նրանց կարծիքները գրեթէ ոչինչով չեն զանազանվում և որ Գրեվի կամենում է յանձնել Ժիւլ Սիմօնին նոր մինիստրութեան կազմելը: Այդ ենթադրութիւնը, մի քանի լրագրիւնների կարծիքով, հաւանական չէ:

Նորերում Լոնդոնի «Morning Post» լրագրիւր հաղորդում էր, որ իբր թէ ուստաց կառավարութիւնը անբաւական է Ֆրանսիական կառավարութեան, որովհետեւ վերջինը հրաժարվեցաւ մասնակցել միջազգային միջոցների գործադրելուն քաղաքական յանցաւորների դէմ: Այդ առիթով «Նապոս» ընկերութիւնը նկատում է. «Այդ լուրը ճիշդ չէ: Ռուսաց կառավարութիւնը վաղուց առաջարկել է կոնֆերանցի կազմել միջազգային դաշնակցութիւն կազմելու համար քաղաքական յանցաւորների դէմ: Գերմանիան և Աւստրո-Ունգարիան ընդունեցին այդ առաջարկութիւնը, որ մերժվեցաւ Ֆրանսիայից և Անգլիայից: Ֆրանսիական կառավարութիւնը, հրաժարվելով մասնակցել կոնֆերանցիային, այնուամենայնիւ պատրաստակամութիւն յայտնեց դաշնագիր կապել Ռուսաստանի հետ յանցաւորների վերադարձնելու մասին: Գերմանիան և Աւստրո-Ունգարիան չէին ընդունում այդ առաջարկութիւնը, որովհետեւ Ֆրանսիական սենատը հաւանութիւն տուեց Գրեվորի առաջարկած օրինագծին ընդհանրապէս յանցաւորներին յանձնելու մասին, բայց սյդ օրինագիծը դեռ քննված չէ պատգամաւորների ժողովից: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է, որ յիշեալ օրինագիծը Ֆրանսիական ազգային երկու ժողովների հաւանութիւնը ըստանայ և յետոյ Ֆրանսիական կառավարութիւնը կարող է բանակցութիւններ սկսել Ռուսաստանի հետ մի դաշնագիր կապելու համար յանցաւորներին վերադարձնելու մասին: Հաւանական է, որ այդ օրինագիծը կառավարվի պատգամաւորների ժողովին նրա պարագմունքների առաջիկայ շրջանի ընթացքում: Հարցը այդ գրութեան մէջ է գտնվում և հիւսիսային պետութիւնները սպասում են Ֆրանսիական ազգային ժողովների վճռին, որպէս զի կարողանան նոր առաջարկութիւններ անել:

Գերմանիայի Սօսիէ Տուէրից վերադարձել է Ալֆրիդ, որովհետեւ նա համաձայն չէ մինիստրութեան կարծիքի հետ Կերուանի վրա արշաւելու մասին: Մինիստրները պահանջում են անյապաղ արշաւել այդ քաղաքի վրա, մինչդեռ գերմանիայի Սօսիէի կարծիքով այդ արշաւանքը պէտք է յետաձգել մինչև նոյեմբերը: Մինիստրութիւնը ցանկանում է ձեռնել ապստամբութիւնը մինչև այն օրը, երբ կը գումարվի պատգամաւորների ժողովը:

Եթէ այժմեան մինիստրութիւնը փոխվի, Ֆրանսիական մի քանի նոր դեսպաններ կը նշանակվին: Ս. Պետերբուրգի, Բերլինի և Վիեննայի այժմեան դեսպանների տեղ նորերը կը նշանակվին: Ինչպէս երևում է Գամբետայի մինիստրութեան կազմվելուց յետոյ Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականութիւնը աւելի եռանդոտ ուղղութիւն կը ստանայ: Գամբետայի անհաշտ թըշնամի արմատականները բոլոր միջոցներով աշխատում են խանգարել նրա մինիստրութեան կազմվելուն և առաջուց ցելա են գցում և խայտառակում են այդ մինիստրութեան ապագայ անդամներին:

ՆԱՄԱԿ ԹԻԻՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պոլս, 21 սեպտեմբերի 1881

Գիտէք ինչ եղաւ «Մշակի» և իր համախոհներուն քարոզած գաղափարներուն անմիջական արդիւնքն: Ահա ասիկ:

Երեք տարի առաջ, պատերազմը նոր վերջացել էր, առաջին անգամ հայ անունը տէրութեանց դաշնադրութեան մը մէջ անցել էր: Մէկ քանի անձինք, որոց գլուխը կը գտնուէր Ներսէս պատրիարքը, մտածեցին որ ալ ազգին ժամանակ էր կենդանութեան նշան տալու: Թէ օտարին պաշտպանութիւնը որքան որ մեղի երաշխաւորված էր, որ այս պատճառին համար, պէտք էր որ մենք ալ մեր կողմէն անփոյթ չը մնանք և գաւառացի ազգայնոց վիճակին վրայ քիչ մը աւելի խորհենք, հոգանք անոնց անմիջական պէտքերն և դարմանենք ժամ յառաջ անոնց ամենէն փոքրեցիկ վերքերը: Վերջապէս պէտք է կ. պոլսեցի, քաղաքացի և զինուորացի մի և նոյն կապով միացնել և այս նպատակին հասնելու համար հարկ էր, ամեն դասի մարդոց, բայց մասնաւոր չնիւթական և մտաւորական կարողութիւն ունեցողներուն աջակցութիւնը իրար բերել: Եւ կազմուեցաւ «Տնտեսական միութիւն» հայոց անուն ընկերութիւնը: Ներսէսի նախագահութեամբ մէկ կամ երկու նիստեր եղան, յանձնախումբեր կազմուեցան (քանականապէս) և... այն օրէն իվր խօսքն անգամ ընող չը կար այդ ընկերութեան: Ամեն մարդ քիչ կամ շատ խեղճ տուաւ. այն հաստատութիւններուն, որոնց նպատակը սոսկ ուսմունք տարածել էր և որոնք հաստատ կերպով կը քարոզէին թէ այն էր ազգին միակ փրկութեան ճանքան:

«Մշակը» եղաւ որ առաջին անգամ տնտեսական մասին հրապարակաւ ամենուն ուշադրութիւնը հրաւիրեց և այս տարի միայն, ինչու վեց ամիս առաջ, Կ. Պոլսոյ մէջ յուզուեցաւ այդ հարցը և մեծ արձագանք գտաւ, մասնաւոր ի նորէն ձեր աշխատակից պ. Նիկողոսեանին հանած աղաղակին, որու զրդիւնները որոնք ըլլալին պիտի ըսեմ քիչ մը վերջը: Ինչ եղաւ այս հարցին հետեւութիւնը: Այն որ հասարակաց կարծիքէն մղուած, պարագայներէն ստիպուած և հաստատ գիտնալով թէ ինչ բանի կը կարօտի հայը ամեն բանէ առաջ, Ներսէս պատրիարքը, չը նայելով այս միջոցին իրեն անհամար զբաղմունքներուն, չը սպասելով, շատ մը պատճառով մարդոց պէս թէ ինչ պիտի ըլլայ, ինչպէս պիտի վերջանայ հայկական հարցը, ժողովեց նորէն որքան Կ. Պոլսոյ մէջ բանիւն, կարողութեան տեղ մարդիկ կային, չէ թէ չգործէին: Ըսովորները (անոնցմէ բան չը սպասուիր), հապա ամեն ուշիմ, մասնագետ և կարողութեան տեղ մարդիկ և ըսաւ անոնց, «Հայոց տնտեսական միութիւնը» այսօր ազգին ամենէն կարեւոր մէկ պէտքը լեցնելու կողմէն է: Հայոց նիւթական զարգացմանը կրնանք օգնել թէ որ ուզենք: Պէտք է որ այս ընկերութիւնը այսօր վերստին կենդանանայ: Յոյս տուէք որ դուք ազգին ճշմարիտ շահերը կը փնտռէք: Երեք օր է ուրեմն որ գրեթէ նորէն կազմակերպեցաւ «Հայոց տնտեսական միութիւնը», և եթէ այն օրէն ի վեր բաժանորդ գրութեանը բազմութիւնէն դատենք, յառաջանալու և զարգանալու մեծ երաշխաւորութիւն կայ: Բայց կանխաւ չը գտնենք, տեսնենք անոր գործելը և վերջը կը խօսենք: Իմ գլխաւոր նշանակաւ է ցոյց տալ թէ ինչպէս երբ հասարակութիւնը իր էնտելեկտովը համոզված է մէկ բանին, որ մը չէ որ մը այն կերպով բարոյական ճշմունք կը բանեցնէ մինչև իսկ անտար-

բերներուն վրայ (ժողովականներէն շատը ազգային գործի խառնուողներ չէին) որ անկարելի է ուրիշ կերպով վարվել:

Երբ «Մշակը» ի վաղուց և պ. Նիկողոսեան վեց ամիս առաջ այս կամպայնը սկսան, ոմանք կարծեցին և գուցէ կը կարծեն թէ տնտեսական հարցը իրենց կապրիսին կամ աղմուկ գցելու համար էր որ երևան հանեցին: Այս յիմար մեկնութեան պատճառը այն էր որ գրեթէ ամեն օրագիր, այստեղ թէ այդ տեղ, և անոնց մէկ քանի յայտնի թղթակիցները դէմ եղան այդ կարծիքին, որով, գլխաւորապէս ձեր կողմի հասարակութիւնէն ոմանք ենթադրեցին թէ հարցը ժողովրդեան համակրութիւնը չունի, կամ վաղահաս է և այն: Բայց մեր ազգին մէջ, մասնաւոր Կ. Պոլսոյ հայոց մէջ, երբեք լրագրութիւնը հասարակաց կարծիքը չէ ներկայացուցած և անոնց թղթակիցները սոսկ իրենց տեսակէտով կը գրեն ամեն խնդիրներու վրայ: Իսկ ազգին խոհական և լուրջ մասը չեն անոնք ամենին: որ այսօր իբրեւ գործիչ մէջ ինկած են, ամեն ազգային գործէ դուրս չեն ելներ, անոր համար ալ անոնց անունը միայն կը յիշուի հրապարակի վրայ: Չէ, ազգին ուշիմ, զգաստ և պարկեշտ մասը, յայտնի պատճառներով երկրորդ պլանի վրայ կեցած է և կը սպասէ (այդ է ճիշդ անոր ալ յանցանքը), որ ինքնիրեն հրապարակը աւելի տիրացու ճամբարակներէն, որ ինքը երևան գայ:

«Մշակը», պ. Նիկողոսեան և իր մէկ քանի հրապարակաւ երկցած համախոհները երբ տնտեսական այս կարեւոր հարցը յուզեցին, ուրիշ բան չըրին ուրեմն, եթէ ոչ ազգին ընդհանրութեան, հասարակաց կարծեաց արձագանքը ըլլալ: Պ. Նիկողոսեան իր խիստ լեզուով, որ գուցէ անտեղի էր, Կ. Պոլսոյ հասարակութեան կողմէն կը խօսէր և Կ. Պոլսոյ հրապարակի վրայ չերեցող ինտելիգենցիային հետ կատարելապէս համամիտ էր այս մասին: Այս մեծ բաղմունքին էր ահա իրապէս անոր այստեղի համախոհները և զրդիւնները որ վերը յիշեցի: Եւ գիտէք ինչու օրագիրներէն շատը վրան յարձակվեցան այսպէս յախուռն կերպով: Վասն զի պ. Նիկողոսեան կամայ թէ ակամայ, իր ծանր և ոչ պարզմտութեամբ ոճովը պէտք իր անձնականին դէմ գրգռեց մէկ քանիներու բարկութիւնը, քան թէ իր յայտնած գաղափարներուն դէմ: Գաղափարը սկիզբէն անձնականին զոհ չը նաց: Բայց ինչպէս կըսէր անցեալ օր «Մշակը» այնպիսի մարդիկ գաղափարի զինուորներ են, ինչ զարմանալի բան կայ ուրեմն երբ այդ զինուորներէն բերեմն նահատակ ըլլան: Երբ մարդ մեղմ կը խօսի՝ այդ լեզու բաժակը չը խմէր. բայց խօսքը ազդու կըլնայ և մէկ է ամեն բնութիւն: Առիթ չեմ ունեցած ձեր յարգելի աշխատակցին հետ տեսնուելու, բայց մէկ օր զպրոցի մը մէջ ճառ խօսելը լսեցի ուր կըսէր թէ «կարելի չէ մեղմ կերպով որ և է խնդիր յուզել և լուծել մեր ազգին մէջ»: Այսօր սկսաւ երևալ թէ բաւական ճիշդ է եղեր իր այդ կարծիքը:

Այստեղ և այդտեղ կըսեն շատեր: «Ինչ պէտք է այսպիսի ատեն այս տեսակ խնդիրներ յարուցանել ազգին մէջ, երբ պէտք ունենք ինքզինքնիս ժողովելու (?)» Հիմա մեզի համար քաղաքական ճգնաժամ լինէ: Բայց միթէ ազգային կենսական շահերը սրտի առնելը և անոնց վրայ վիճաբանելը երկպառակութիւն գցել է ազգին մէջ: Միթէ համոզմունքներու ընդհանրութեամբ տարաձայնութեանց նշան է: Միթէ վըշտացած սրտէ դուրս թուած կծու խօսքերը թըշնամական զգացմունքի արտայայտութիւն է: Միթէ դառն խօսքը սիրած առարկայի մը վրայ խորին սիրոյ համանիւ չէ: Միթէ հայկական խնդիրն լուծմանը արգելք կըլլանք երբ մենք ալ մեր ներքին գործերուն վրայ մտածենք: Միթէ Ներսէս Պատրիարքը, որ մենակ անձն է հայոց հարցով զբաղող, աւելորդ և վնասակար սեպեց «Տնտեսական միութիւն» հայոց ընկերութեան խնդիրը յարուցանելու:

Եթէ ուսանալուց ինտելիգենցիան կուզէ որ ամեն մարդ հանդարտ և լուրի նստի և քիթը հովին պարագայները զիտէ, ազգին ներքին գործերը կը յուսայ թէ կարգի կը մտնեն: Արդեօք այդ ինտելիգենցիան կը կարծէ որ յառաջադիմութիւնը անգործութեան մէջ է: Այդ է ուրեմն այդ ինտելիգենցիան որ իր անկենդանութեամբ միայն փայլած է մինչև հիմա, ատենք են Նազարեանցի, Նալբանդեանցի և «Մշակի» զարդերն հետեւողները, ինչպէս երբեմն կը պարծիւն: Բայց